

L'Europa de les Nacions: No s'ha tancat res

***Alfred Bosch
Director del CETC***

Els anteriors números d'*IDEES* van estar dedicats a temes de país. Abans d'aquest, va ser els problemes derivats de les infraestructures, i l'anterior es va centrar en el fenomen de la immigració. Es tracta de qüestions de gran abast social i econòmic, que marcaran el nostre demà i que val la pena analitzar a fons. Però al Centre d'Estudis de Temes Contemporanis érem conscients que no podíem negligir una altre gran afer de país, possiblement el que més determinarà el nostre futur, fins i tot és probable que un futur no gaire llunyà.

El procés sobiranista obert a Catalunya és, sens dubte, una de les grans novetats del segle XXI. No sabem exactament on ens portarà quan s'esdevindran canvis, però ningú no pot negar que ha emergit amb una força inesperada, i que els canvis ja s'estan produint. D'una banda, ja des dels anys noranta assistim a l'ascens de l'independentisme polític i parlamentari, primer pràcticament circumscrit a un sol partit, després entre els militants i certs dirigents d'altres organitzacions, i seguidament present en els idearis i les pràctiques diàries de moltes formacions que abans no havien incorporat plantejaments tan rotunds. És cert que d'independentisme sempre n'hi ha hagut en la política catalana, com també és cert que el federalisme i el discurs autodeterminista sempre havien estat presents en els debats.

Però mai com ara, a les portes de la segona dècada del segle, la independència no havia estat en boca de tanta gent ni havia mogut tantes informacions, passions i accions. Les causes són diverses. En primer lloc, segurament el procés de l'Estatut del 2006 ha conduït a un desencontre amb Espanya de primera magnitud, sobretot si tenim en compte la sentència del Tribunal Constitucional i la manifestació del 10 de juliol, la que ha estat fins ara la major demostració de força sobiranista de la història de Catalunya. També hi ha pesat el litigi econòmic, a partir de la publicació de les balances fiscals (censurades durant anys) i l'obvietat que els catalans paguen una part desproporcionada de la factura espanyola.

D'especial relleu han estat també les consultes sobre la independència de Catalunya, que en poc més d'un any han alterat radicalment la mentalitat del país. A banda de l'èxit de participació que han aconseguit, variable segons les localitats i els moments, val a dir que el balanç general ha estat notable. Les consultes populars han demostrat que un referèndum sobre la independència és possible, que és possible en un entorn de pau i democràcia, i que no representa cap daltabaix cívica, social o econòmic. Han normalitzat la democràcia fins a les seves últimes i lògiques conseqüències.

Tot plegat ens porta a un escenari nou, sobretot si ho comparem amb situacions similars de l'entorn, o sigui de l'Europa Occidental. Fins fa pocs anys, a Catalunya hi havia moviments secessionistes, però des de fora l'aparença era que anaven a remolc de realitats molt més potents; l'independentisme basc, flamenc, quebequès, escocès. En aquest estudi que ara publiquem, les conclusions són radicalment diferents a aquesta percepció. Catalunya no va al vagó de cua; en molts aspectes és la capdavantera de les joves nacions europees que s'interroguen sobre un futur independent. Quina és la metodologia que hem emprat per arribar a tal afirmació?

L'estudi comparatiu que podeu llegir a continuació arrenca l'any 2009 d'unes converses entre el CETC i Alfons López Tena i Roger Albinyana, del Cercle d'Estudis Sobiranes. A partir de les reflexions conjuntes, es va establir un mètode de treball que passava per l'estudi tipificat, amb un qüestionari model, dels processos d'independència de l'est d'Europa, de tots els països que van assolir la plena sobirania als anys noranta, sobretot els antics integrants de la Unió Soviètica i de la Federació Iugoslava. Quines eren les condicions imperants en el punt de partida, què va influir i va determinar l'evolució política i com es va desembocar en una declaració d'independència reconeguda internacionalment.

A partir d'aquí, i gràcies a les aportacions dels experts acadèmics de cada territori, es pretenia llegir les realitats de l'Europa Occidental a la llum del que havia succeït a l'altra banda de l'històric teló d'acer. Per descomptat, és molt complicat comparar realitats geogràfiques, culturals i polítiques distintes. És obvi que Catalunya no és Kosovo, ni Lituània ni Eslovàquia. Entre altres coses perquè si ho fos, ja seria independent. Però tampoc no està prohibit, ni ho ha d'estar en el domini acadèmic, establir pautes generals i observar fins a quin punt semblen coincidir amb realitats concretes. Segons com, aquesta és una obligació de la recerca en ciències polítiques, i eludir aquesta responsabilitat seria imperdonable.

En una segona fase de l'estudi, la direcció va passar al professor Jaume López de la Universitat Pompeu Fabra. Es van establir una sèrie de conclusions generals les quals, en efecte, remarcaven la diversitat dels casos en estudi, i una distinció fonamental dels països que ja s'havien independitzat dels que no. D'entrada, pel fet mateix d'haver obtingut un estat propi, però també a causa de les característiques dels règims que els havien contingut fins aleshores; grans sistemes polítics, imperis si voleu, on les llibertats individuals i l'estat de dret no gaudien de bona salut. Però va ser aquesta nota la que, al capdavant, va donar la clau de la reflexió final o de la clau de volta de les respectives independències.

La conclusió fou que per a l'obtenció d'un estat propi, es detectaven unes condicions necessàries, gairebé infal·libles. Més enllà de les identitats, les llengües, els símbols i els sentiments, o fins i tot de les situacions econòmiques, que marcaven l'abast i la marca del país candidat, l'element crític passava per la situació democràtica. En tots els casos, s'havia produït una tensió cívica important, que combinava una certa obertura de les llibertats amb una repressió, censura o dèficit democràtic. Calia d'una banda un eixamplament dels drets i de les oportunitats, perquè si no qualsevol projecte col·lectiu seria ofegat i esborrat. Però alhora, també era important un dèficit democràtic que conduís a una àmplia mobilització.

D'entrada, cap de les mobilitzacions democràtiques que van portar a les respectives independències dels 90s havia estat netament separatista; s'hi va anar transformant amb rapidesa, especialment com a reacció al fre o les barreres imposades per les autoritats centrals. Era una combinació de dues forces, centrífuga però també centrípeta, la que portava al trencament. I era en el terreny cívic, dels drets i dels anhels democràtics, on s'havien lliurat i guanyat els combats per la independència d'Eslovènia, Estònia o Ucraïna. Calia que creixessin les ànsies de llibertat, i també que fossin frustrades o bloquejades per un rival centralista. Les dues forces acabaven alimentant-se mútuament fins a la ruptura final.

Aquest podria ser un bon instrument teòric per explicar com el Quebec, o Flandes, o Escòcia, han viscut processos tan llargs i no acaben mai de rematar el camí vers la independència. Els falta el factor repressiu, la resistència que dona relleu i fa indispensables les aspiracions democràtiques col·lectives. I també demostra que, en aquest sentit, Catalunya seria molt més a prop de les antigues repúbliques soviètiques o iugoslaves. Sense arribar a l'extrem dels

Text encarregat per a <http://www.idees.net/>

imperis en descomposició dels anys 90, és obvi que en el cas català la mobilització cívica dels darrers anys ha topat amb una clara involució democràtica per part dels òrgans de l'estat Espanyol. Des del Tribunal Constitucional a la pràctica fiscal del govern de Madrid, l'esquema esmentat d'acció i reacció és molt més present en el nostre context.

On conduirà tot plegat? Aquesta és ja una pregunta que no correspon als científics socials i als investigadors. L'únic que podem dir amb certesa és no hi ha res tancat, que el mapa de les Nacions, fins i tot en un marc tan estable com l'Europa democràtica occidental, no és l'únic possible. A partir d'aquí, cada lector en traurà les seves pròpies interpretacions, si vol. L'únic que ens hem proposat en aquesta recerca és comparar la situació catalana a les de l'entorn, i donar eines per a la reflexió. Esperem que, en més o menys mesura, ho haguem aconseguit.